

Bu Sayıda

Kapitalist sermaye birikiminin sürekliliğinin sağlanması yönündeki çabalar/politikalar, bir yandan sınıflar arasındaki çelişkileri arttırır ve işçi sınıfının gündend güne daha da genişleyen, görünür hale gelen bir gerçeklik halini almasını sağlarken, diğer yandan da kapitalist üretim ilişkilerinin hayatımızın her alanına sirayet etmesini sağlıyor. Ancak bu yaşananlar, ne daha da görünür hale gelen sınıfın homojenleştiği ne de sınıf ilişkilerinin geçmişten devraldığı ilişkiseliliklerin ve kültürün aynen korunduğu anlamına geliyor. Kapitalist ilişkiler bütünü sosyal gerçekliği, ezilen sınıfların ve toplumun çoğunluğu aleyhine değiştirdiği, daha doğrusu tahrip ettiği ölçüde, sınıf ilişkilerinin niteliksel ve niceliksel değişiminin gündelik hayatın pratiklerine yansımalarının da zeminini hazırlıyor. Bu süreçte gündelik hayat olarak tanımlanan zaman dilimi ya da ilişkiselilikler bütünü de, emek süreçlerinin içinden geçerek toplumsal bir hayat haline geliyor. Dolayısıyla “gündelik” olarak tanımlanan, aynı zamanda geleceğe uzanan bir köprü-nün ayaklarından birisini oluşturuyor, tarihselleşiyor. Toplumsal bir alanda kurulduğu, emek süreçlerinin içinden geçen tarihsel bir köprü-nün inşasında rol oynadığı ölçüde de üzerinde daha fazla düşünmeyi ve tartışmayı gerekli kılacak ölçüde önem kazanıyor. Tüm bunlar ise, emeğin değersizleşmesi ile gündelik hayatın zenginliğinin yok edilmesi arasındaki ilişkilerin daha yakından mercek altına alınmasını zorunlu kılıyor. Bir diğer ifade ile kapitalist sistemin 1970’lerde içine girdiği krizden çıkabilmek için hayatın her alanını bir kar nesnesine dönüştürmeye çalıştığı, buna paralel olarak emek süreçlerini her an daha fazla parçaladığı günümüzde, gündelik hayatın sürekliliğinin nasıl ve hangi çabalarla sağlandığını; beden, mekân, zamanın bu sürece nasıl uyarlandığını anlamaya çalışmak; emek süreçlerinde olduğu gibi gündelik yaşamda da zayıf unsurlar olan kadınları, çocukları yeniden düşünmek elzem hale geliyor. Bu noktada, emeğin değersizleşmesini sağladığı ölçüde gündelik hayatın zenginliğinin de yok edilmesine hizmet eden ideolojilerin, kurumların ve diğer pratiklerin, “kültürel çalışmalar” alanının sınırlılığını da gören bir biçimde çözümlenmesi sosyal bilimciler için bir görev haline geliyor. Praksis Dergisi’nin “gündelik hayat ve emek süreçleri” başlığını taşıyan on altıncı sayısı da bu işlevi yerine getirme amacı güdüyor. Bu amaçtan hareketle bu sayıda, gündelik hayatı, tarihsel ve toplumsal niteliğini belirleyen emek süreçleri üzerinden çözümlenmeye çalışan; üretim ilişkilerinin dönüşümünün gündelik yaşamdaki ve emek süreçlerindeki yansımalarını gerek alan araştırmaları ile gerekse tarihsel bağlamda konu alan çalışmalara yer verdik.

Bu çalışmalardan ilki, Sungur Savran ve E. Ahmet Tonak’ın daha önce *Capital and Class* Dergisi’nin 1999 tarihli 68. sayısında İngilizce versiyonu yayınlanmış olan “Üretken Emek ve Üretken Olmayan Emek: Bir Açıklığa Kavuşurma ve Sınıflandırma Denemesi” başlıklı makaleleri. Çalışmada 1970’lerin önemli bir tartışmasına eklenen Tonak ve Savran, söz konusu dönemde politik ekonomiye Marksist perspektiften hareketle yapılan eleştirilerin zenginliğinden de beslenerek, kapitalist ilişkiler bütünü-nün Marksist kategoriler temelinde ampirik bir çözümlemesini geliştirmeye çalışıyorlar.

Dergimizde yer alan ikinci yazı ise, Lukács’ın geliştirdiği haliyle “ontoloji” kavramına açıklık ge-

tirmeye çalışırken, kavramın toplumsal varlık ve gündelik yaşam ile olan bağlantısını inceliyor. Ateş Uslu tarafından kaleme alınan ve “Lukács’ın Ontoloji’sinde Emek ve Gündelik Yaşam” başlığını taşıyan çalışmada, yazar ilk olarak emek ve gündelik yaşam arasındaki ilişkinin *Ontoloji*’de kurgulandığı şekliyle incelenmesini amaçlıyor. Çalışmanın ikinci bölümünde, *Ontoloji*’de emeğe ilişkin çözümlerinin genel bir çerçevesi verilirken son bölümünde ise, Lukács’ın gündelik yaşam ve emeğe ilişkin teorilerinin siyasi açılımlarına değiniliyor.

Dergide yer alan üçüncü yazıda, kapitalist sistemin açığa çıkardığı yapısal eşitsizlikler, seks, arzu, şiddetin toplumsal ilişkileri ve bedenleri yeniden-sömürgeleştiren girişimleri bağlamında ele alınıyor. Anna M. Agathangelou tarafından kaleme alınan ve “Arzuları Sömürgeleştirmek: Arzu Endüstrilerindeki Satılık Bedenler, Sömürü ve Güvencesizlik” başlığını taşıyan bu çalışmada, insan ticareti ile birlikte “arzu endüstrileri”nin, kapitalist üretim ilişkilerinin dayandığı teknolojik yapının ve onun sömürgeci karakterinin bir başka biçimi olduğu teması işleniyor. “Arzu teknolojileri”ni, neo-liberal bir toplumsal ilişki, pratik ve kurumlar kümesi olarak ele alan, kâr amaçlı cinselliğin, ev-içi emeği de içeren ticareti kolaylaştırdığını öne süren yazar, bu alandaki yeniden üretici emeğin -kadın ve çocukların- “ithal edilmesine” katılan üç ülkeden -Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye’den- hareketle, insan ticaretinin anlam, bilgi ve söylemini irdeliyor.

Takip eden iki yazı ise, farklı açılardan ve ilişkiselliklerden olsa da iki farklı şehirdeki emek süreçlerine odaklanıyor. Ali Ekber Doğan, “Mekân Üretimi ve Gündelik Hayatın Birikim ve Emek Süreçleriyle İlişisine Kayseri’den Bakmak” isimli çalışmasını, Organize Sanayi Bölgeleri’nde üslenen, kentin emekçi mahallelerine doğru yayılan ve çalışanlar için daha uzun çalışma daha az ücret alma anlamına gelen emek süreçlerinin, gündelik yaşamda, yeniden üretimin toplumsal platformu olarak doğallaştırılmasında, diğer faktörlerin yanında, gelenekçi sosyo-politik aktörlerin, neo-liberalizmin sosyalizasyonu işlevi gören faaliyetleriyle, mekân üretimi pratiklerinin hatırı sayılır bir paya sahip olduğu savı üzerinden kurguluyor. Çalışmada önce Lefebvre’nin gündelik yaşam eleştirisinin mekân üretimine nasıl bir tarihsel süreç içerisinde bağlandığı sorusuna değiniliyor ve bu bağlamda bir tarihsel moment olarak 1968 hareketinin önemi üzerinde duruluyor. Sonrasında ise, 1990’lardan itibaren yeni bir sınai gelişme süreci içine giren bir çok Anadolu kentinden birisi olan Kayseri’de emekçi sınıfların durumu, kentteki sermaye birikiminin özgül biçimi ve emek süreçleri ortaya konuluyor. Çalışmanın sonunda ise, üretim mekanlarındaki emek kontrol mekanizmalarının kentteki hakim mekan temsili projeleriyle bütünleşme biçimi irdeleniyor.

Işın Ulaş Ertuğrul ise “İşportacılıkta Enformel İlişki Ağları ve Emek Sürecinin Eşitsiz Gelişmesi: Bursa Örneği” başlıklı çalışmada, bir başka sanayi kenti olan Bursa’da, işportacılığın gerçekleştirilme sürecini ve bu süreçte enformel ilişkilerin belirleyiciliği ile birlikte, bu ilişkilerin, aktörler arasındaki eşitsizliği yeniden üreten yapısını inceliyor. Makalede özellikle dolaşım sürecinde belli bir işlevselliğe sahip olan işportacılık faaliyeti, kapitalizmin bileşik ve eşitsiz gelişme dinamiğinden hareketle ele alınıyor. Bursa’da yapılan bir saha çalışmasına dayanan makalede, bir yandan işporta faaliyetinin emek sürecinde, barınma ve tüketim ihtiyacının giderilmesine hizmet eden yanı sıra bir yandan da farklı birikim düzeyindeki işportacıların resmi otoriteyle ilişkilendirilme biçiminin farklılığı açıklanmaya çalışılıyor. Bununla birlikte, dayanışma ilişkileri içerisinde yürütülen işportacılık faaliyetlerine/enformel ilişki ağlarına içkin olan güç ilişkilerinin, bu kesimler arasındaki ilişkilerde yarattığı bağımlılık, sömürü ve rekabet ilişkilerine kaynaklık ettiği vurgulanıyor.

Dergimizde emek süreçlerinin konu edildiği bir başka çalışma ise, Nevra Akdemir imzası taşıyor. Tuzla tersaneler bölgesinde gerçekleştirdiği saha çalışmasından elde ettiği bulgulardan hareket eden Akdemir, “Emek Süreçlerinde Taşeronluk ve Tuzla Tersaneler Bölgesi Örneği” başlığını taşıyan makalesinde kısaca “taşeronluk sistemi” üst başlığında toplanabilecek ilişkilere; taşeron firma, taşeron işçi ve taşerona işveren tersane arasında kurulan alt sözleşme ilişkilerine odaklanıyor. Akdemir çalışmasında ayrıca, üretim ilişkilerini bütünsel bir perspektifle değerlendirme kaygısından hareketle diğer alt-sözleşme ilişkilerini de inceliyor. Çalışmanın ilk bölümünde gemi üretimi sürecinde yer alan alt sözleşme ilişkilerinin, taraflarının sermaye birikim potansiyelleri ve bu potansiyelleri açığa çıkarmalarını sağlayan pozisyonlarına değiniliyor. Emek sürecinin değerlendirildiği ikinci bölümde ise, taşeron patron ve ustaların varlık koşulları ile taşeron işçilerin çalışma ilişkileri hakkında bilgi verilmeye çalışılıyor. Geçmişte kapitalist ya da modern olup olmadığı sorgulanan taşeronluk ilişkilerinin aslında tam da kapitalizmin sermaye birikimi mantığından beslenen ilişkiler olduğunu iddia eden çalışma, taşeronluk sistemi içerisinde önemli rol oynayan patronaj ilişkileri hakkında da değerlendirmeler yapıyor ve taşeronluk sisteminin akraba/hemşeri emeğinden beslenmediği hallerde dahi, güven ilişkilerini oldukça iyi bir biçimde örebildiğini ortaya koyuyor.

Hakan Koçak tarafından kaleme alınan ve “Türkiye’de 1988–2003 İstihdam Eğilimlerine Genel Bakış” başlığını taşıyan çalışma ise belirli bir zaman kesitinde, istihdam yapısındaki ve toplumsal sınıfların sosyal temelindeki dönüşümleri, gözlemlemek/yorumlamak için belirli bir verinin kullanılması yönünde bir deneme niteliğini taşıyor. Çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) web sitesinde yer alan İşgücü İstatistikleri Veritabanı’ndaki 1988–2003 yıllarını kapsayan Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları çeşitli kategorilerde, çapraz sorgulamaya tabii tutuluyor. Böylesi bir sorgulamanın belirli bir zaman aralığını temsil eden veri serileri elde etmeye olanak tanıdığından ve bu serilerin yakın dönem Türkiye’sinin istihdam yapısındaki değişim eğilimlerine dair önemli detayların görülmesini sağladığından hareket edilen çalışmada, Türkiye’de pek de ilgi görmediği söylenebilecek olan bir alana katkı sunulması amaçlanıyor. Bir diğer ifade ile istihdamın yapısal dönüşümüne ve sınıfsal analizine yönelerek, yeni meraklara, eleştirilere, tartışmalara vesile olmak hedefleniyor. Çalışmanın ilk bölümünde, dönem içinde işgücü ve istihdamın yapısındaki genel değişimlere değinilerek, daha çok sektörel ve mesleki temeldeki değişim eğilimleri değerlendiriliyor. Çalışmanın izleyen bölümlerinde ise, eldeki veri seti bir sınıf şemasından uyarlanan kategoriler çerçevesinde değerlendirilerek istihdamdaki değişime dair sınıfsal analiz denemesi geliştirilmeye çalışılıyor.

Sayımızda yer alan bir diğer çalışma da, emek süreçlerinin gündelik yaşam ile ilişkisini tarihsel olarak inceleyen ve Türkiye’deki emekçilerin geliştirdikleri mücadelelerini anlamaya yönelik bir tarih çalışmasından oluşuyor. “Ekmeğin Yokluğunu Bilirim, Kıtlığı Gördüm: İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Kentsel Alanlarda Emekçiler” başlıklı çalışmasında Can Nacar, Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı yıllarında kentsel alanlardaki emekçilerin içinde buldukları çalışma koşullarına ve özellikle örgütlenme konusunda karşı karşıya kaldığı baskılara karşın gündelik yaşamlarında geliştirdikleri direniş biçimlerini ortaya koyuyor. Nacar’ın, David Harvey’e referansla vurguladığı “bugüne dair umutlarımızı yaratan toplumsal bellektir” sözleri ise, dün/bugün/yarın arasındaki ilişkilerin birbirinden kopuk bir şekilde anlaşılmasının imkânsızlığını ve dün hatırlamanın yarını kurmada oynadığı önemi dile getirmekle birlikte, emek tarihine olan ilginin artması gerektiği yönündeki vurguların en önemli gerekçesini ifade ediyor. Nacar’ın bu çalışması aynı

zamanda, umutsuzluğun ve kuşatılmışlığın oldukça yüksek olduğu dönemlerde dahi direnişi yaratan ve dönüşüme zorlayan emekçilerin gücünü bize bir defa daha hatırlatması açısından da önem taşıyor.

Bu sayının tarihsel boyut taşıyan tek çalışması Nacar'ın yazısı değil. Nacar'ın yazısının hemen ardından gelen sayfalarda da, işçilerin ve emek süreçlerinin tarihteki izini sürmeye devam ediyoruz; ancak bu defa, Osmanlı emek tarihçiliğinin önemli isimlerinden Donald Quartaert ile Gülhan Balsoy ve Can Nacar'ın gerçekleştirdiği bir söyleşiyle. Quartaert ile Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Zonguldak kömür madenlerinde çalışan işçileri konu edinen ve yakında Türkçe olarak yayınlanacak olan çalışması üzerine gerçekleştirilen bu söyleşi hem Osmanlı-Türkiye tarihçiliği açısından hem de emek tarihi çalışmalarının sorunları, olası yöntem ve araçları üzerine ipuçları barındıran, kısa ama önemli bir söyleşi niteliği taşıyor.

Sayımızda dosya dışı yazılara, konferans değerlendirmelerine ve kitap tanıtımlarına da yer verdik. Dosya dışı yazılardan ilki, Christopher J. Arthur'un *The New Dialectic and Marx's Capital* adlı kitabı için gerçekleştirilen sempzyumda, J. Bidet'in sunuşuna verdiği yanıtta oluşuyor. Arthur, yanıtında, sermaye ve piyasa ilişkilerinin yeniden çözümlenmesinde izlenebilecek yöneme dair bir tartışma yürütüyor. Dosya dışı yazılardan bir diğeri de Marksist yazında önemli tartışmalar yaratmış bir düşünür olan Korsch'un "Niçin Bir Marksistim" başlığını taşıyan makalesi. Korsch, teorik ve pratik tahribatlara yol açtığından dolayı, Ortodoks Marksizm'in nesnelciliğine önemli eleştiriler yönelterek eleştirel ve devrimci bir Marksizm yorumu öneriyor. Marksizm'in tüm önermelerinin spesifik olduğunu ve Marksizm'in asıl olarak pozitif değil ama eleştirel bir tutum takındığının altını çizen Korsch, Marksizm'in araştırma konusunun, pozitif hâliyle mevcut kapitalist toplum değil, çökmekte olan kapitalist toplum olduğunu vurguluyor. Bu noktadan hareketle de, Marksizm'in aslı özgüllüğünün, mevcut dünyaya dönük bir tefekkür hazzı değil, bu dünyanın aktif dönüşümü olduğunu bir defa daha hatırlatıyor.

E.Ahmet Tonak tarafından kaleme alınan ve "Marksizmi Aşarken Ne Neye Hizmet Eder?" başlığını taşıyan çalışma ise, akademik tartışmalar ile politik gündemi birlikte düşünme duyarlılığının gelişmesi açısından önem taşıyor. Fuat Ercan tarafından kaleme alınan ve 8-10 Aralık 2006 tarihlerinde gerçekleştirilen Tarihsel Materyalizm Konferansı'nı kapsamlı bir şekilde aktaran/değerlendiren çalışma, hem Türkiye dışındaki Marksistlerin gündemlerinin Türkiyeli okura aktarılması, hem de genel olarak Marksistlerin gündemlerinde olan tartışmaların takip edilmesi açısından önem taşıyor.

Sayımızdaki kitap eleştirilerinden ilki ise, Melda Yaman Öztürk ve Nuray Ergüneş tarafından kaleme alındı. "Sınıfla Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Noktası: Ücretli Ev Emeği" başlığını taşıyan değerlendirmede, Türkiye'de ücretli ev emeğini, çalışan kadınların kocaları ve işverenleri arasındaki ilişkiler bağlamında sorunsallaştıran ve neredeyse aynı dönemde yayınlanmış olan iki önemli çalışma değerlendiriliyor. Bu çalışmalar Aksu Bora tarafından kaleme alınan *Kadınların Sınıfı* ile Gül Özyeğin tarafından kaleme alınan *Başkalarının Kiri*. Öztürk ve Ergüneş söz konusu çalışmaların odaklandıkları temel sorunları, iki çalışmayı birbirine yaklaştıran ve birbirinden ayıran özelliklerini ele almak suretiyle ortaya koyuyorlar. Sayımızda yer alan bir diğer kitap değerlendirmesi de Sinan Alçın tarafından kaleme alındı. Çalışmasında Nadir Suğur ve Theo Nichols tarafından kaleme alınan *Global İşletme, Yerel Emek* adlı kitabı değerlendiren Alçın, "küresel işletme" niteliği taşıyan fabrikalarda yapılan saha araştırmasına dayanan çalışmanın zengin değerlendirmelere sahip olduğunu vurgulamakla birlikte kimi açmazları da barındırdığını

ifade ediyor. Değerlendirmesinde, çalışmada fabrikalaşmanın yeni bir şeymişçesine betimlenmesinin ya da işçilerin kimi sorulara verdikleri yanıtların “yeni bir deneyim” biçiminde sunulmasını eleştiren Alçın, kapitalistleşme sürecine geç eklenmiş olsa da Türkiye’de önemli sınıf mücadelesi deneyimlerinin yaşandığını vurguluyor.

Bildiğiniz gibi Praksis bu zamana kadar sadece yayıncılık faaliyetine odaklanmıştı. Praksis bundan böyle Türkiye’nin güncel sorunlarına tarihsel materyalist perspektiften müdahalede bulunmak amacıyla başka etkinlikler de düzenlemeyi amaçlıyor. Bu etkinliklerden birisi de Mayıs 2007 tarihinde gerçekleştirmeyi planladığımız ve “Milliyetçilikler: Irkçılık ve Faşizmin Güncelliği” üst başlığını taşıyan sempozyum.

- Günümüzün Egemen Milliyetçilik Kuramları ve Eleştirileri
- Faşizm ve Neofaşizm
- Üretim İlişkileri, İdeoloji ve Irkçılık
- Ulus Sorunu ve Marksizm
- Antiemperyalizm, Enternasyonalizm ve Milliyetçilik
- Türkiye Solu, Kemalizm ve Milliyetçilik
- Dünden Bugüne Kürt Meselesi gibi alt başlıklar altında yer alabilecek konuları tartışmayı hedeflediğimiz sempozyumun ayrıntılı bilgilerini www.praksis.org adresinden öğrenebileceğinizi de bu vesile ile belirtmek istiyoruz.

Öte yandan, 19 Ocak 2007 tarihinde, bu sempozyumun gerekliliğini acı bir biçimde ortaya koyan bir olay yaşandı: Ana akım medyamızın, devletin savcılarının/güvenlik güçlerinin ve ırkçıların tüm çabalarına rağmen, tüm halkların ama en çok da Türkiye’de yaşayan halkların tarihleriyle yüzleşeceğine, barışla güzel günlerin geleceğine olan inancını ve insani duyarlılıklarını hiç yitirmeden Ermeni meselesinin tartışılması için önemli çabalar yürüten Hrant Dink’i, alçakça işlenmiş bir cinayet sonucunda ölümsüzlüğe uğurlamak zorunda kaldık. Praksis Dergisi Yayın Kurulu olarak, cinayette payı olan devlet ve medya kurumlarını unutmadan, bu cinayeti kınıyor, Hrant Dink’in anısı önünde saygıyla ve sevgiyle eğiliyor, Praksis Dergisi’nin bu sayısını Hrant Dink’e ithaf ediyoruz.

Yeni sayıda buluşmak dileğiyle.